

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 334.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-33>**Беляєва Л. А.**

кандидат економічних наук, доцент,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2699-4237>

Хемліна Д. Ю.

бухгалтер,
Селянське фермерське господарство «ДІАНА»

Belyaeva Lyudmila

Educational and Scientific Institute "Karazin Banking Institute"
of V.N. Karazin Kharkiv National University

Khemlina Diana

Agricultural farm "DIANA"

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Роль фермерських господарств є важливою в аграрному секторі, що вимагає уваги до наявних у них проблем в Україні, таких як недосконалість законодавчої бази; слабка підтримка з боку держави, слабкий розвиток інфраструктури збуту, переробки та зберігання продукції; недостатність методичного забезпечення діяльності фермерських господарств. Державою розроблена стратегія розвитку аграрної галузі на 2021–2023 рр. та затверджені форми фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, основними напрямками якої є формування аграрної політики, зменшення інвестиційних ризиків, протидія агрорейдерству, розроблення пільгової системи страхування, формування здатності селян до самостійного господарювання шляхом підготовки кадрів до сільського господарства, технічне переобладнання. Важливим є створення умов для кооперації, що дасть можливість розвивати переробку сировини в Україні, а не за її межами.

Ключові слова: фермерські господарства, економічна криза, державна політика, підтримка, розвиток.

AGRICULTURAL FARMS OPERATIONS IN PRESENT BUSINESS CONDITIONS

The role of farms is too important today in today's agricultural sector; therefore it is necessary to pay attention to those problems which today have this sector both in Ukraine and around the world space. In Ukraine, the development of farms is significantly influenced by several factors: the imperfection of the legal framework; weak support by state and regional entities; poor development of distribution networks, processing and storage of agricultural products; lack of organizational and economic activities methodological support of farms. During the quarantine, they suffer from an acute investment crisis. Today during quarantine measures actions, scientific research on these issues is limited but in the specialized publications there are some publications of practitioners on the farm activities in conditions of quarantine, explanation of state bodies. Farms are more affected by quarantine and the economic crisis therefore; the state has developed a strategy for the development of the agricultural sector for 2021–2023 and approved forms of providing financial support for farm development. The main areas for the support and development of private farming are the formation of agricultural policy by the analogy with Economic cooperation and development countries, reduction of investment risks, counteraction agricultural raiding in the seizure of agricultural land, development preferential insurance system, the formation of farmers ability to operate independently by training qualified personnel in the agriculture sector, able to carry out the activities on a family basis, due to technical re-equipment the general farms' efficiency will increase. Creating conditions for cooperative and integration formations will also allow farmers to increase their activities profitability, enter new markets and increase volume revenues in foreign currency from agricultural products export, and incentives agricultural cooperation will give a new impetus to the development processing of raw materials in Ukraine, not abroad. The creation of voluntary associations of farms will protect farms in competition with monopolies for agricultural products markets.

Keywords: farms, economic crisis, state policy, support, development.

JEL classification: E23, Q12, Q18

Постановка проблеми. Аграрний сектор є надзвичайно важливим для економіки та продовольчої безпеки країни. Сьогодні він забезпечує 12% ВВП і близько 40% валютних надходжень від експорту. Це

вимагає від уряду підтримання ефективного функціонування цієї галузі, а найбільший потенціал для її розвитку міститься саме у сфері малого та середнього бізнесу в селі [1].

В Україні сьогодні налічується понад 40 тис. фермерських господарств. Це більш ніж 70% від загальної кількості економічно активних сільськогосподарських підприємств [2]. Роль фермерських господарств є надто важливою у сучасному аграрному секторі, тому необхідно приділяти увагу тим проблемам, які сьогодні мають ці господарства як в Україні, так і у всьому світовому просторі. Згідно з даними Державної служби статистики України станом на 1 лютого 2020 р. фермерські господарства посідають 6 місце за кількістю юридичних осіб за організаційно-правовою формою господарювання [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем забезпечення діяльності фермерських господарств України присвятили свої праці провідні вітчизняні вчені, зокрема П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, М.М. Коцупатрий, В.Г. Лінник, Є.В. Мних, В.В. Сопко, Л.К. Сук, П.Я. Хомин, Л.С. Шатківська, які зробили значний внесок у розроблення теоретичних положень і практичних аспектів обліку та аналізу малого бізнесу в аграрному секторі. Були виявлені чинники, які впливають на розвиток фермерських господарств, переваги цієї форми господарювання та недоліки, виявлені в практичній діяльності, запропоновані шляхи покращення ефективності їх діяльності. Сучасна ситуація з введенням карантину через епідемію коронавірусу невтішна, дрібні фермери та сімейні фермерські господарства в усьому світі мають проблеми зі збутом власної продукції у зв'язку із закриттям продовольчих ринків.

В сучасних умовах, з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019) і запровадженням карантинних заходів, наукові дослідження зазначених проблем обмежені, але у спеціалізованих друкованих та електронних виданнях є низка публікацій практиків щодо діяльності фермерських господарств в умовах карантину, пропозиції стосовно вирішення наявних проблем, пояснення державних органів, присвячених висвітленню окремих аспектів організації діяльності фермерів під час карантину.

Мета статті. В період пандемії значній кількості суб'єктів господарювання довелося призупинити або обмежити свою господарську діяльність, що неможливо зробити в аграрному секторі. Метою статті є виявлення проблем функціонування фермерських господарств загалом та їх особливостей в сучасних умовах господарювання.

Вклад основного матеріалу. Фермерські господарства є формою підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробленням та реалізацією задля отримання

прибутку на земельних ділянках, наданих для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Проаналізувавши динаміку кількості фермерських господарств в Україні за даними Державної служби статистики України за 2016–2020 рр. (рис. 1), зазначаємо, що кількість суб'єктів господарювання за цією організаційно-правовою формою господарювання зростає впродовж усього зазначеного періоду.

Фермерське господарювання є видом підприємницької діяльності громадян у сфері сільськогосподарського виробництва, яка передбачає здійснення такої діяльності працею його членів. У зв'язку з цим законодавство передбачає обов'язкову трудову участь кожного члена господарства у його діяльності. Член фермерського господарства за своїм соціально-економічним статусом є працюючим власником, тому його трудова діяльність у господарстві базується на членстві та регулюється не трудовим договором, а статутом фермерського господарства [4].

Таким чином, члени фермерського господарства отримують не заробітну плату, а дохід від здійснення підприємницької діяльності (виконання трудової функції). Водночас такий дохід може виплачуватися залежно від внеску до статутного капіталу, а не від виконання трудової функції. Тоді виплата доходу є виплатою звичайних дивідендів.

Фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, зокрема іноземних.

Фермерське господарство вигідне, поки воно дає продукцію і дає змогу відновлювати виробництво, забезпечуючи потреби сім'ї. Звідси випливають виключне виживання та стійкість фермерських господарств. Господарська рівновага буде тоді, коли дохід, який одержує сім'я фермера, забезпечує її потреби, тобто особистий бюджет сім'ї, зокрема за рахунок діяльності за межами селянського господарства. Таким чином, розмір господарської діяльності визначають склад сім'ї, особисте споживання, дохід від сільського господарства, сукупний дохід, площа землі та інші технічні елементи господарства [5].

Питання земельних відносин щодо нарахування й сплати податків у фермерських господарствах має деякі відмінності порівняно з іншими формами господарювання. Платниками земельного податку є власники земельних ділянок, земельних паїв та землекористувачі, а об'єктами оподаткування – земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні, та земельні

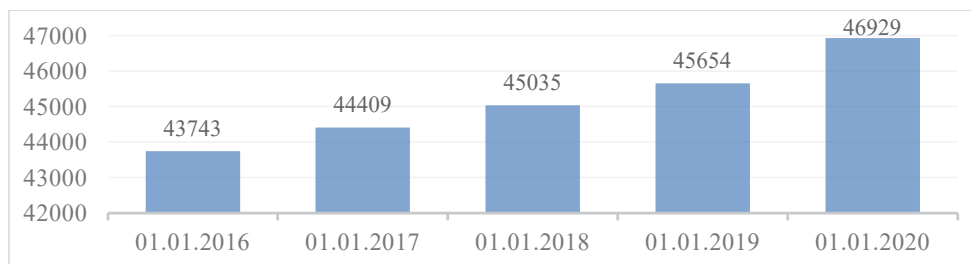

Рис. 1. Динаміка кількості фермерських господарств за 2016–2020 рр.

Джерело: узагальнено за даними джерела [3]

паї, які перебувають у власності. Такі норми визначені статтями 269 та 270 Податкового кодексу України [6].

Для ефективного управління фермерськими господарствами та прийняття своєчасних рішень важливу роль відіграє обліково-аналітичне забезпечення їх господарської діяльності. Фермерські господарства як юридичні особи повинні вести бухгалтерський облік власної господарської діяльності відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», що дає змогу визначити фінансовий результат, здійснювати розрахунки з бюджетом та складати фінансову звітність, надавати статистичну інформацію та інші дані, встановлені законодавством України [4]. Таким чином, під час ведення бухгалтерського обліку фермерські господарства, як і всі інші юридичні особи, мають керуватися насамперед Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, іншими нормативними документами, які регламентують ведення бухгалтерського обліку.

Останнім часом в Україні на розвиток фермерських господарств впливає значна кількість чинників, а саме недосконалість законодавчої бази; слабка підтримка з боку державних, регіональних утворень; слабкий розвиток інфраструктури збуту, переробки та зберігання готової продукції; недостатність методичного забезпечення організаційно-економічної діяльності фермерських господарств. В Україні фермерські господарства мають значну питому вагу серед кількості економічно активних сільськогосподарських підприємств. Проте їх виробничий та соціальний потенціал залишається нереалізованим, рівень технічного оснащення, показники врожайності здебільшого є значно нижчими порівняно із середніми та великими підприємствами, що приводить до втрати експортного потенціалу фермерських господарств. Основними причинами такого становища є брак власних обігових коштів та висока вартість кредитних ресурсів. Як наслідок, фермерські господарства мають значно скромнішу матеріально-технічну базу, а їх доступ до передових технологій, селекції, використання сучасних засобів захисту рослин і добрив суттєво обмежений [7].

В сучасних умовах запровадження карантинних заходів фермерські господарства нині переживають гостру інвестиційну кризу, яка охопила всю економіку України. Різкий спад інвестицій, що відбувся в першому півріччі 2020 р., вже в короткостроковій перспективі негативно позначиться на обсягах випуску агропродовольчої продукції. З огляду на недобір цьогорічного врожаю та необхідність виконання експортних зобов'язань у наступному році можливі перебої із самозабезпеченням внутрішнього ринку окремими видами продовольства, кормами та деякими іншими продуктами [8].

Не додає впевненості в майбутньому і приводить до відмови агроінвесторів від реалізації своїх проєктів невідомість та очікування заходів щодо купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Невеликі фермерські господарства є більш постраждалими від карантину та економічної кризи, тому держава має забезпечити підняття їх правового, податкового, соціального статусу на достатній рівень.

У зв'язку з цим була розроблена й затверджена Урядова програма «Про затвердження форм для надання фінансової підтримки розвитку фермерських госпо-

дарств» від 24 липня 2020 р. № 1391, а 7 вересня 2020 р. були внесені доповнення до неї [9; 10].

Згідно з інформацією прес-служби Мінекономрозвитку, 17 вересня на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики було презентовано пропозиції Мінекономіки щодо державної підтримки аграрної галузі на 2021–2023 рр. Стратегія Міністерства передбачає доповнення підтримки новими програмами та розширення напрямів за чинними програмами, однією з яких є підтримка фермерства [11].

Висновки. Аграрна сфера економіки, зокрема безпосередньо фермерські господарства як її учасники, помітно впливає на динаміку розвитку більшості видів економічної діяльності в Україні. Державні органи та професійні об'єднання працюють над затвердженням програм розвитку агропромислової галузі та безпосередньо підтримки фермерських господарств. Однак слід зазначити, що в сучасних умовах особливо важливим аспектом є не прийняття програм, а їх виконання та впровадження в практичну діяльність.

З введенням карантину через епідемію коронавірусу для підтримки дрібних фермерів та сімейних фермерських господарств громадська організація «Освітньо-аналітичний центр розвитку громад» у партнерстві з Асоціацією міст України розробила онлайн-майданчик «Відкритий ринок», на якому фермери можуть розмістити інформацію про власну продукцію, а споживачі легко її знайти. Слід також зазначити, що сервіс є абсолютно безкоштовним.

За умови отримання відповідних матеріальних та організаційних ресурсів фермерські господарства здатні значно підвищити свою ефективність та зробити більш значний внесок в економіку країни загалом, сприятимуть розвитку сільських територій завдяки створенню нових робочих місць і виробничої та соціальної інфраструктури.

Основними напрямками, на які сьогодні необхідно спрямувати зусилля для підтримки та розвитку фермерських господарств, є формування аграрної політики за аналогією країн Економічної співпраці і розвитку, зменшення інвестиційних ризиків сільгоспідприємству, протидія агрорейдерству та інвестиціям у захоплення земель сільськогосподарського призначення, розроблення пільгової системи страхування, що не тільки вирішить проблему належного пенсійного забезпечення, але й забезпечить соціальний захист у разі тимчасової непрацездатності, формування готовності й здатності селян до самостійного господарювання шляхом підготовки кваліфікованих кадрів для сільського господарства, здатних здійснювати виробництво на сімейних засадах. Завдяки технічному переобладнанню зросте загальна ефективність фермерських господарств.

Створення умов для кооперативних та інтеграційних формуваль також дасть змогу фермерам підвищити рентабельність їх діяльності, вийти на нові ринки збуту та збільшити обсяг виручки в іноземній валюті від експорту сільгосппродукції, а стимулювання сільськогосподарської кооперації дасть новий імпульс для розвитку переробки сировини в Україні, а не за її межами.

Створення добровільних об'єднань фермерських господарств захистить фермерські господарства в конкурентній боротьбі з монопольними структурами як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках збуту сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел:

1. Черевко Г.В. Фермерство в Україні: міф чи реальність. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2017. № 24(1). С. 3–8.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 28.09.2020).
3. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://dx.ua> (дата звернення: 28.09.2020).
4. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 27.09.2020).
5. Фермерське господарство: що? де? коли? *Місцеве самоврядування*. 2018. № 3. URL: <https://bit.ly/3cGxChw> (дата звернення: 27.09.2020).
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 28.09.2020).
7. Розвиток фермерства та кооперації. *Урядовий портал*. URL: <https://bit.ly/3cAxBeX> (дата звернення: 28.09.2020).
8. Кисіль М.О. Агропродовольчий сектор економіки України потребує капітальних інвестицій, – думка. URL: <https://bit.ly/309TTPF> (дата звернення: 27.09.2020).
9. Про затвердження форм для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24 липня 2020 р. № 1391. URL: <https://bit.ly/3cB9gp8> (дата звернення: 29.09.2020).
10. Про внесення змін до наказу Мінекономіки від 24 липня 2020 року № 1391 : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 7 вересня 2020 р. № 1721. URL: <https://bit.ly/3jbxUiC> (дата звернення: 29.09.2020).
11. На засіданні АПК комітету представили програму підтримки аграрної галузі. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/40697> (дата звернення: 29.09.2020).

References:

1. Cherevko H.V. (2017) Fermerstvo v Ukraini: mif chy realist. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika APK*, no. 24(1), s. 3–8.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 28.09.2020).
3. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://dx.ua> (accessed: 28.09.2020).
4. Pro fermerske hospodarstvo: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (accessed: 27.09.2020).
5. Fermerske hospodarstvo: shcho? de? koly? (2018) *Mistseve samovriaduvannia*, no. 3. URL: <https://bit.ly/3cGxChw> (accessed: 27.09.2020).
6. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed: 28.09.2020).
7. Rozvytok fermerstva ta kooperatsii. *Uriadovi portal*. URL: <https://bit.ly/3cAxBeX> (accessed: 28.09.2020).
8. Kysil M.O. Ahroprodovolchyi sektor ekonomiky Ukrainy potrebuie kapitalnykh investytsii, – dumka. URL: <https://bit.ly/309TTPF> (accessed: 27.09.2020).
9. Pro zatverdzhennia form dlia nadannia finansovoi pidtrymky rozvytku fermerskykh hospodarstv: Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 24 lypnia 2020 r. № 1391. URL: <https://bit.ly/3cB9gp8> (accessed: 29.09.2020).
10. Pro vnesennia zmin do nakazu Minekonomiky vid 24 lypnia 2020 r. № 1391: Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 7 veresnia 2020 r. № 1721. URL: <https://bit.ly/3jbxUiC> (accessed: 29.09.2020).
11. Na zasidanni APK komitetu predstavly prohamu pidtrymky ahrarnoi haluzi. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/40697> (accessed: 29.09.2020).